

Электронная информация — библиотекам Украины
Electronic Information for Ukrainian Libraries
Електронна інформація для бібліотек України

Васильев А. В., Сегин О. И., Ярошенко Т. А.

Консорциум «Информатіо» («eFL в Украине»), Киев, Украина

O. Vasylyev, O. Segin, T. Yaroshenko

Informatio Consortium (eFL in Ukraine), Kiev, Ukraine

Васильєв О. В., Сегін О. І., Ярошенко Т. О.

Консорціум «Інформатіо» («eFL в Україні»), Київ, Україна

Доклад посвящен теме доступа библиотек Украины к электронным ресурсам.

The paper deals with problems of access to electronic resources for Ukrainian Libraries.

Доповідь присвячено темі доступу бібліотек України до електронних ресурсів.

Всі головні сфери діяльності потребують сьогодні постійного надходження актуальної наукової, технічної, патентної та комерційної інформації. Мова йде про розгалужену систему інформаційного забезпечення. Інтернет надає великі можливості для надходження такої інформації за допомогою телекомунікаційних каналів з численних Інтернет-серверів або з незалежних систем інформаційного обслуговування.

Університети всього світу вже багато років працюють у всесвітній мережі та пропонують доступ до власних Інтернет-серверів, що містять багато різноманітної інформації. Науково-дослідні організації, наукові товариства та асоціації також пропонують безкоштовний доступ до власних матеріалів. Таким чином, кожен науковець чи викладач, аспірант чи студент може вільно використовувати такі електронні ресурси. При цьому виникає лише декілька проблем.

Перша — як знайти необхідну інформацію. Тут все вирішують ефективний доступ до Інтернет та володіння методами елементарного досвіду інформаційного пошуку.

Друга проблема полягає в тому, що не вся науково-технічна інформація доступна через публічну (безплатну) зону мережі Інтернет. Вона стає головною, якщо дослідник зацікавлений у вичерпному інформаційному пошуку як за предметом, так і за глибиною ретроспекції публікацій. Для вирішення другої проблеми існують спеціальні інформаційно-пошукові системи, що належать всесвітньо відомим науковим видавництвам, науково-дослідним та інформаційним установам.

Існує також проблема наукової цінності тієї інформації, яку можна відносно легко отримати для користування. Наскільки можна довіряти, в науковому розумінні, цій інформації, чи можна використати її з метою навчання або посилатись при написанні наукових праць? Звичайно, при такому рівні

демократії у віртуальній мережі існує проблема достовірності інформації. Адже кожен може виставити на своєму сайті матеріали, за зміст і правдивість яких власник не буде нести ніякої відповідальності.

Та не все настільки безнадійно. Існує величезна кількість надійних ресурсів, на які можна посилатися, цитувати в наукових працях, використовувати для навчання та у професійної діяльності. Про достовірні джерела інформації можна дізнатися в тому ж таки Інтернеті. Існує ціла низка спеціалізованих сайтів з інформаційних послуг та бібліотечної справи, де можна знайти посилання та матеріали про те, як здійснювати пошук в мережі <http://www.freepint.com/gary/worldbankimf1.htm>, загальну інформацію про достовірні наукові ресурси та матеріали <http://www.harrassowitz.de/top/resources/ejresguide.html>, <http://www.istl.org>.

Існують й інші можливості користування науковими та достовірними ресурсами в мережі Інтернет. Однією з них є передплата на електронні академічні бази даних наукових журналів, які фахівці в тій чи іншій галузі науки, можливо, звикли тримати, а до певного часу і отримувати в паперовій формі. Як правило, доступ до таких систем забезпечується на комерційній основі.

За прийнятою практикою, починаючи з 50-х років 20 сторіччя, публікації в наукових періодичних виданнях, науково-технічні звіти про науково-дослідні роботи, дисертації, патенти та інші види науково-технічної документації включають в електронні бази даних, які відрізняються глибиною та форматом опису публікації, предметною спеціалізацією, та іншими формальними ознаками. Методично бази даних розділяються на:

- реферативно-бібліографічні, що включають бібліографічний опис; реферат публікації та окремі аналітичні відомості, що взяті з тексту публікації;
- фактографічні, включають цифрові та інші результати науково-дослідних робіт;
- повнотекстові — крім бібліографічного опису публікації включають її повний текст з графічними матеріалами чи без них. Прикладом повнотекстових баз даних є електронні архіви електронних журналів, електронних книжок та інших електронних видань.

Відомо декілька великих **інформаційних систем, що пропонують доступ до реферативно-бібліографічних та повнотекстових баз даних**: STN International [4, 5], Lexis-Nexis [2, 3], Dialog [1, 3]. По суті це системи-інтегратори, що проєднують багато різноманітних баз даних в рамках єдиного пошукового інтерфейсу та мови інформаційних запитів. Структура побудови таких інтегрованих систем та система інформаційних послуг за результатами багаторічного розвитку принципово не відрізняється, тому узагальнюючий опис буде зроблено на прикладі інформаційної системи міжнародного інформаційного концерну STN International [5].

Система STN International працює з середини 80-х років 20-го сторіччя і поєднує в своєму складі більше 210 баз даних з усіх галузей науки і технологій. Деякі з баз даних ретроспективно представляють публікації, починаючи з XVII-XIX ст. В системі поєдналися бази даних більше 100 науково-дослідних та інформаційно-аналітичних установ та видавництва. Загалом через БД STN International в системі представлено публікації близько 50 000 періодичних видань, а також патентні та науково-технічні архіви багатьох національних та міжнародних установ. Система пропонує не тільки реферативно-бібліографічні описи наукових документів, але й можливість отримати їх повні тексти через архіви електронних журналів або через замовлення копій паперових публікацій. Детально із змістом системи можна ознайомитись в [5] або на сайті <http://www.stn-international.de>. Нижче наведено короткі описи найбільших баз даних, що входять до складу системи STN International, майже всі вони входять до складу системи DIALOG.

INSPEC — бібліографічна база даних, належить Institution of Electrical Engineers (UK). Представлено 7,38 млн бібліографічних описів статей з 7 500 журналів в області фізики, електроніки та комп'ютерних технологій з 1969 року.

CA-Plus — універсальна реферативно-бібліографічна база даних з питань хімії та хімічних технологій, належить Chemical Abstracts Service — CAS (USA), містить 22,2 млн документів (всіх видів), що видавалися в 150 країнах світу з 1907 року. Представлені статті з більш ніж 8000 хімічних журналів. Реалізовано багато спеціалізованих алгоритмів та методів інформаційного пошуку, в тому числі механізм Citation Index.

SciSearch — універсальна реферативно-бібліографічна база даних належить ISI-Thomson Scientific (USA), охоплює всі фундаментальні розділи науки і техніки, містить 20 млн. статей з 5600 наукових журналів з 1974 року. По суті є комбінацією відомих в Україні баз даних Scientific Citation Index, Social Citation Index та частково Current Contents. Реалізовано механізм Citation Index.

EMBASE — універсальна реферативно-бібліографічна база даних з питань біомедицини та фармакології. Включає 9,1 млн. документів з 4000 журналів 70 країн світу. Включає публікації з 1974 року.

AGRICOLA — універсальна реферативно-бібліографічна база даних з питань сільського господарства та харчових технологій, створена Національною сільськогосподарською бібліотекою США та Міністерством сільського господарства США. База даних містить описи 3,7 млн. документів, що знаходяться в фондах Національної сільськогосподарської бібліотеки США з 1970 року.

AEROSPACE — реферативно-бібліографічна база даних з питань авіаційних та космічних технологій. Створена фірмою CSA-Aerospace Access (USA). Включає 2, 3 млн. документів різних видів, починаючи з 1962 року, що опубліковані в більше 100 країнах світу.

«**HCST-Plus** — універсальна реферативно-бібліографічна база даних з усіх розділів науки і техніки, розроблена корпорацією The Japan Science and Technology Corporation (Japan). Включає більше 4, 5 млн. наукових документів та публікацій з 1985 року, опублікованих в Японії.

PROMT — повнотекстова база даних належить видавничому концерну Gale Group, USA, включає публікації з 2500 журналів починаючи з 1978 року. Обсяг інформаційного масиву — більше 10 млн. документів з питань науки, промисловості, економіки та бізнесу.

STANDARDS — спеціалізована бази даних по стандартах та нормативах ISO та національних систем стандартизації Німеччини, Франції, Австрії, Швейцарії, США та Японії. База охоплює біля 500000 рефератів стандартів та нормативних документів і підтримується організацією German Information Center for Technical Rules (DITR).

WPINDEX — реферативно-бібліографічна база даних, включає патентні документи починаючи з 1963 року на основі патентних бюлетенів більше 40 країн світу. Включає також графічні матеріали, актуальні відомості патентного статусу та іншу спеціалізовану патентну інформацію.

У разі необхідності користувач системи по реферату, що знайдений в процесі інформаційного пошуку, може отримати повний текст документа через архів статей електронних журналів, або замовити копію публікації через систему замовлення і доставки копій документів **AUTODOC** чи **TIBORDER**.

Такі системи реферативно-бібліографічних баз даних надають унікальну можливість вичерпного інформаційного пошуку на будь-якому напрямі наукових досліджень, в тому числі багатодисциплінарних. Вищезгадані бази даних поновлюються щотижня або щодня і, таким чином, здатні інформувати дослідників про нові публікації в обраній галузі наук. У разі необхідності система дає можливість отримати повнотекстові електронні чи паперові копії.

Кожен університет сьогодні має можливість вибрати необхідні для роботи електронні інформаційні ресурси, що доступні через Інтернет або існують на машиночитних носіях. Навіть комерційні науково-технічні інформаційні системи пропонують значні знижки для університетів в усьому світі. Такі знижки пропонуються через систему консорціумів або безпосередньо кожному з університетів. Так, наприклад, система STN International в рамках спеціальних академічних програм пропонує знижки до 70% на деякі бази даних.

У порівнянні з реферативно-бібліографічними системами — **архіви електронних публікацій та зібрання електронних журналів** виконують інші функції. Такі системи, як правило, пропонують доступ до статей 500 — 2500 електронних журналів з глибиною ретроспекції починаючи з середини 80-х років 20 сторіччя. Ці системи поступаються реферативним системам у потужності та точності пошуку і зосереджуються на виконанні послуг доступу до повного тексту статті (у вигляді близькому до зображення сторінки з традиційного видання). Вони дуже зручні у користуванні, коли дослідник вже визначився з конкретним періодичним виданням, або має відомості про факт публікації документа, що його цікавить. Звичайно такі системи розробляються видавцями періодичних видань і, в такому випадку, обмежуються назвами журналів одної видавничої групи (див. LINK Springer, Blackwell, що описані далі) або пропонується колекція видань різних видавців (наприклад EBSCO Host). Найбільший ефект в організації процесів інформаційного забезпечення досягається при комбінованому використанні систем обох типів.

Розглянемо системи електронних статей детальніше.

Типовим представником системи, яка пропонує предметний інформаційний пошук та доступ до повних текстів статей, є система EBSCO-Host (<http://www.ebsco.com>). Альтернативна система ProQuest (<http://www.proquest.com>) побудована на основі аналогічних принципів. При роботі з системою EBSCO Publishing користувач має доступ до колекції, що нараховує більше 5000 періодичних видань, розподілених серед різних баз даних системи, що коротко охарактеризовані нижче.

Academic Search Premier — база даних забезпечує доступ до більш, ніж 3800 повнотекстових академічних публікацій, включаючи близько 2800 рецензованих журналів. На додаток до повних текстів статей, пропонує реферати та анотації з 4500 журналів. Тематично покриває майже всі галузі науки (соціальні, гуманітарні, природничі, комп'ютерні науки та ін.), з ретроспективою чисел починаючи з 1975 року, на деякі назви починаючи з дати заснування журналу. Серед доступних журналів відомі *Acta Sociologica*, *American Historical Review*, *American Journal of Political Science*, *American Sociologist*, *British Journal of Psychology*, *British Journal of Sociology*, *Central European History*, *Contemporary Literature*, *Early American Literature*, *English Language Notes*, *International Journal of Psychology*, *Journal for the Scientific Study of Religion*, *Political Science Quarterly*, *Journal of General Psychology*, *Journal of International Affairs*, *Journal of Politics*, *Theological Studies*, *Women's Studies* та ін. Одна з найбільш популярних баз в університетському середовищі.

Business Source Premier — одна з найбільших повнотекстових баз даних надає доступ до більш, ніж 2950 наукових бізнес журналів, включаючи приблизно 900 рецензованих видань. Тематично база даних покриває широке коло питань, які відносяться до сфери бізнесу, включаючи питання економіки, фінансів, менеджменту, бухгалтерського обліку тощо. База даних вміщує повнотекстові матеріали в форматі PDF з більш, ніж 300 найвідоміших наукових журналів, серед яких *Harvard Business Review*, *Administrative Science Quarterly*, *Academy of Management Journal*, *Industrial & Labor Relations Review*, *Journal of Management Studies*, *Journal of Marketing Management*, *Journal of Marketing Research*, *Journal of Marketing*, *Journal of International Marketing* та ін. .

Regional Business News — ця база даних містить повнотекстові матеріали з видань США по бізнесу. Включає в себе 75 журналів з питань бізнесу, газети і стрічки новин центральних та регіональних агенцій новин, серед яких *Arizona Business*, *Business North Carolina*, *Crain's New York Business*, *Des Moines Business Record*, *Enterprise Salt Lake City*, *Fort Worth Business Press*, *Orange County Business Journal*, *Westchester County Business Journal* тощо.

ERIC — база даних ERIC (Educational Resource Information Center) — інформаційна система, що підтримується Департаментом освіти та Національною Освітнянською Бібліотекою США — важливе джерело інформації для всіх дослідників проблем освіти. Містить понад 2200 збірок матеріалів і включає в себе посилання на додаткові джерела інформації, алфавітні покажчики та реферати з більш, ніж 1000 журналів з проблем освіти та дотичних темах.

MasterFILE Premier — ця база даних створена спеціально для публічних бібліотек і забезпечує доступ до повнотекстових матеріалів з близько 2000 видань з ретроспективою чисел починаючи з 1975 року, і висвітлює широкий спектр питань науково-популярного характеру. MasterFILE Premier також містить 314 повнотекстових довідників (зокрема, *Magill Book Reviews*, *American Heritage Dictionary* та ін.), близько 100000 біографій, 76000 першоджерел, а також збірник 116000 фотографій, мап і прапорів. Серед популярних журналів *American Libraries*, *Foreign Affairs*, *History Today*, *Judaism*, *Library Journal*, *National Review*, *Natural History* та ін.

Newspaper Source — база даних надає доступ до вибраних повнотекстових матеріалів з більш, ніж 240 газет та інших джерел поточної інформації. Ця збірка також включає в себе повні тексти цілих чисел таких відомих видань як *USA Today*, *The Christian Science Monitor*, *The Times (London)*, а також вибрані повні тексти з більш, ніж 180 регіональних газет таких, як: *Boston Globe*, *Detroit Free Press*, *Houston Chronicle*, *Miami Herald*, *San Jose Mercury News*, та інші.

MEDLINE — база даних MEDLINE надає авторитетну інформацію з медицини, догляду за хворими, стоматології, ветеринарії, системи охорони здоров'я, та багато інших. База даних створена Національною медичною бібліотекою (National Library of Medicine) і дозволяє здійснювати пошук рефератів по більш, ніж 4600 сучасним біомедичним журналам.

Health Source — Consumer Edition — за допомогою бази даних Health Source — Consumer Edition ви можете здійснювати пошук інформації на теми здоров'я, включаючи наукову інформацію з медицини, дієтології і раціонального харчування, догляду за дітьми, спортивної медицину та загальномедичних питань. Health Source -Consumer Edition містить повні тексти з біля 300 журналів (серед яких *American Fitness*, *Better Nutrition*, *Fit Pregnancy*, *Harvard Health Letter*, *HealthFacts*, *Men's Health*, *Muscle & Fitness*, *Prevention*, *Vegetarian Times*, *Women's Health Weekly* та ін), а також довідники, реферати та покажчики по більш, ніж 205 публікаціям на теми здорового способу життя, дієтології, професійної охорони здоров'я тощо

Health Source: Nursing/Academic Edition — база даних пропонує повнотекстові матеріали з близько 600 наукових журналів, присвячених різноманітним галузям медицини. Health Source: Nursing/Academic Edition також містить реферативні записи та алфавітно-предметні покажчики по близько 850 журналам.

Clinical Pharmacology — база даних надає доступ до сучасних монографій по всім лікам, які відпускаються по рецептам в США, а також по рідкісним лікам трав'яного та рослинного походження, харчовим дієтичним добавкам, лікам, які продаються без рецепта та які знаходяться на стадії апробації.

Коли говорять про **електронні журнали** — ще один вид повнотекстових інформаційних систем, мають на увазі, насправді, як мінімум три поняття: *паралельні електронні журнали* — електронні версії традиційних (паперових) копій) — найбільш поширений термін; *оригінальні* — ті, що видаються лише у електронному вигляді; *інтегровані* — видаються у двох формах, що доповнюють одна одну. Найзагальніший термін «електронний журнал» означає найчастіше саме мережеве видання.

Такі системи переважно створюються великими видавництвами і, як правило, охоплюють періодичні видання (інколи і наукові монографії), що друкуються даним видавництвом, чи його найближчими парне-рами. Нижче приведені короткі характеристики двох систем, які є типовими в даному класі:

SpringerLink (<http://link.springer.de>) забезпечує доступ до повних текстів 470 журналів видавництва Springer, здебільшого це природничі науки (медицина, фізика, хімія, біологія, біохімія тощо) та біля 30 — гуманітарні науки. Серед цих журналів такі відомі українським науковцям назви як *Anatomy and Embryology*,

Applied Microbiology and Biotechnology, Applied Physics, Archives of Microbiology, Bioprocess and Biosystems Engineering, Colloid and Polymer Science, Comparative Clinical Pathology, Computational Statistics, Computing, -Computing and Visualization in Science, Current Microbiology, Ecosystems, European Journal of Applied Physiology, European Physical Journal, European Radiology, Information Systems and e-Business Management, International Journal of Biometeorology, Journal of Biological Inorganic Chemistry, Journal of Economics, Knowledge and Information Systems, Public International Law, Theory of Computing Systems, World Journal of Urology та багато інших.

Blackwell Synergy забезпечує доступ до 278 журналів з колекції STM (наука, техніка, медицина) видавництва Backwell **Science**. Серед цих журналів — Acta Radiologica, Acta Zoologica, Birth: Issues in Perinatal Care, Animal Genetics та ін. Всі статті доступні в повному тексті в HTML із зв'язками зі змістом, посиланнями, довідками тощо, а також в PDF-форматі для зручності в роздрукуванні. Працюють також зв'язки за посиланнями, ключовими словами та інформацією про авторів з іншими базами даних, такими як PubMed (MEDLINE) чи ISI, що також значно допомагає в пошуці необхідної інформації.

Доступ до вищезазначених систем здійснюється за рахунок сплати щорічної передплати права доступу до ресурсів, або на основі щомісячних рахунків по факту використання системи. Це серйозне обмеження доступу до наукової інформації для вітчизняних бібліотек, але українські організації вже мають деякий досвід вирішення таких проблем.

Існує декілька варіантів вирішення фінансових проблем. Перший серед них — це можливість скористатися пропозиціями спеціальних програм та грантів, що передбачають доступ до електронних інформаційних ресурсів вибраних систем. При цьому бібліотеки користуються інформаційним сервісом у визначені календарні терміни безкоштовно (за звичаєм 0, 5 — 2 роки). Другий шлях — створення бібліотечних консорціумів. Бібліотечний консорціум — це офіційне об'єднання бібліотек та інших інформаційних організацій для організації доступу до електронних інформаційних систем з метою отримання колективних знижок відносно індивідуальних тарифів на інформаційне обслуговування. Фірми, що здійснюють вихід на національний інформаційний ринок (ринок науково-технічних інформаційних послуг), спочатку через наукові товариства або благодійні фонди пропонують перший варіант вирішення фінансових проблем, а потім переходять до другого варіанту. В першому випадку вартість інформаційного обслуговування сплачують визначені організатори наукових програм чи благодійні фонди, в другому — частково, або повністю, користувачі інформаційних послуг.

Зупинимось на короткому огляді досвіду бібліотек України по роботі з електронними журналами. Перший Консорціум бібліотек України — користувачів електронних журналів був створений в 1999 році, коли за грантом Міжнародного Фонду «Відродження» був сплачений доступ на рік до електронних журналів видавництва SPRINGER. Видавництво через інформаційну службу LINK надало доступ до паралельних електронних журналів (більше 400 назв повнотекстових наукових журналів на той час з медицини, математики, фізики, екології, хімії, економічних наук та ін.). В проєкті брали участь 98 бібліотек України. Координатором Консорціуму була наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія».

На даний момент в Україні існує консорціум бібліотек та організацій, які є активними користувачами академічних електронних базами даних через мережу Інтернет та на лазерних носіях. Історія створення цього консорціуму починається з проєкту eIFL (Electronic Information for Libraries), який був розпочатий Інститутом відкритого суспільства (Будапешт) в 1999 році. З 2000 року проєкт стартував і в Україні. В рамках проєкту було відкрито безкоштовний доступ до наукових баз даних компанії EBSCO Publishing. Станом на 1 травня 2001 року 160 бібліотек України зареєструвалися на сервері компанії і стали користувачами наукових баз даних. Того ж року було оголошено про перехід від безплатного пробного періоду користування базами даних компанії EBSCO Publishing на систему платної передплати. Таким чином сплатити послуги компанії були готові 53 організації, підтвердивши свої наміри гарантійними листами.

В листопаді 2001 року Бібліотечна програма Міжнародного фонду «Відродження» організувала міжнародний практичний семінар «Ліцензування та авторське право» для тих організацій, які знайшли можливість передплатити інформаційні послуги компанії EBSCO Publishing. На семінарі були розглянуті юридичні аспекти доступу до електронних баз даних та було проведено тренінг по роботі з інформаційними ресурсами. Крім цього на семінарі було вирішено і деякі організаційні питання, серед яких присутні одноставно підтримали пропозицію про організацію консорціуму користувачів електронними ресурсами. Так в Україні було створено перший офіційний бібліотечний консорціум. До нього ввійшли бібліотеки та інформаційно-ресурсні центри різних організацій: бібліотеки державних та приватних вищих навчальних закладів, обласні наукові універсальні бібліотеки, спеціалізовані галузеві бібліотеки, інформаційно-ресурсні центри.

Чому саме консорціум? Справа в тому, що інформаційні послуги компаній досить дорогі. Хоча звичного переліку цін як такого не існує, і у кожному конкретному випадку потрібно вести переговори,

в результаті яких сторони і приходять до взаємовигідних умов співпраці. Для компанії чи видавництва, що продають свої наукові журнали в електронному вигляді, часто вирішальною інформацією для цінової пропозиції служать як відомості щодо макроекономічних показників (ВВП чи дохід на душу населення), так і інформація про склад та кількість кінцевих користувачів. Таким чином ціни на передплату академічних електронних баз даних у відносно дешевих, але достатньо якісних інформаційних провайдерів починаються десь від 70 до 100 тисяч доларів США на один рік. Є звичайно компанії, які пропонують надзвичайно розгалужену систему інформаційних послуг (системи Elsevier, DIALOG, Lexis-Nexis, STN International та інші), включаючи пошук по бібліографічно-реферативним базам з можливістю отримання повного тексту статті чи документа. Якість інформаційних послуг, які надають компанії по доступу до академічних баз даних залежить від кількості журналів, бібліографічно-реферативних записів, параметрів обмеження та розширення пошуку, періоду ембарго на новітні матеріали, а також від деяких інших параметрів. Таким чином ціна передплати на інформаційні послуги найвищої якості може сягати 1 мільйона доларів США на рік. Очевидно, що згаданий вище порядок цін під силу бюджету далеко не всіх комерційних організацій в Україні, не кажучи вже про бібліотеки. Тому форма консорціуму виявилась найбільш доречною і відповідною до таких схем фінансування. Тобто кожна з бібліотек вносить пропорційну частину від загальної суми, яку потрібно заплатити компанії-постачальнику інформаційних послуг. Крім того, потрібно згадати, що український консорціум є членом міжнародного консорціуму eIFL, який об'єднує національні консорціуми 39 країн світу, до яких входять 2500 бібліотек по всьому світі. Це дає неабиякі переваги при переговорах з видавцями та провайдерами інформаційних послуг. В результаті наші бібліотеки отримують знижку на продукти цих компаній від 70% до 90% від роздрібною ціни при передплаті на академічні бази даних.

Безперечно є й інші способи фінансування доступу до наукових баз даних. Наприклад, в Латвії оплата за доступ до академічних ресурсів здійснюється державою. Тобто, відповідні кошти закладені в Державному бюджеті, і бібліотекам залишається експертна функція по визначенню необхідності передплати на ті чи інші інформаційні ресурси. Схеми оплати за академічні бази даних по принципу права доступу до них бібліотек всієї країни виникла разом з необхідністю завоювання західними компаніями-провайдерами інформаційних послуг ринків Центральної та Східної Європи, Азії, Африки, Центральної та Південної Америки, тобто тих нових ринків, які з'явилися протягом останніх 20 років. Ці відносно молоді ринки перебувають в стадії переходу від передплати паперових журналів до їх електронних варіантів. Принцип сплати за доступ до наукових журналів через Інтернет за всю країну був запропонований і Україні, але на жаль така ідея не знайшла поки що підтримки в тих інстанціях та організаціях, які могли б допомогти запровадити таку схему оплати за користування світовими науковими електронними ресурсами.

Таким чином, питання передплати на провідні наукові журнали та бази даних бібліотеки консорціуму вирішують самостійно, відчуваючи значний попит на інформацію академічного характеру, і враховуючи той факт, що загальна система передплати на міжнародні наукові журнали в Україні зараз відсутня. До тепер у нас в країні існувала і сьогодні існує лише одна система «валютної» підписки для мережі Академії наук через Національну бібліотеку ім. В. І. Вернадського НАНУ.

Хотілося б згадати також про інформаційні послуги, які українські бібліотеки та навчальні заклади мають змогу отримувати завдяки національному консорціуму. Це перш за все доступ до електронних баз даних компанії EBSCO Publishing, про яку вже згадувалося раніше. Загальна кількість журналів, до яких надано доступ перевищує 5000 журналів. Якби ці журнали передплачувати в паперовому вигляді, то вартість річної передплати для однієї установи перевищувала б суму 3200000 доларів США. Крім перерахованих вище англійських баз даних, компанія EBSCO Publishing в 2002 році запропонувала доступ до російськомовних баз даних компанії Intergrum Techno. До цієї бази даних входять періодичні видання російською мовою, які друкуються в Росії, Україні та країнах СНД.

Крім доступу через мережу Інтернет, українські бібліотеки-користувачі отримують один-два рази на рік копії матеріалів на лазерних дисках. Таким чином, ті організації, які сьогодні ще мають певні проблеми з доступом до мережі Інтернет, мають можливість обслуговувати читачів, надаючи їм доступ до інформації на лазерних носіях. Організації консорціуму також мали можливість минулого року протягом певного періоду (від 3 до 9 місяців) познайомитися з академічними базами даних інших компаній: ProQuest, American Physical Society, Blackwell.

Інша сучасна можливість доступу до ресурсів це участь в **програмі INTAS**, що розпочалася з початку 2003 року. INTAS — Міжнародна Асоціація для покращення співробітництва між науковцями країн колишнього Радянського Союзу, в грудні 2001 року оголосила про акцію «Електронна бібліотека» (Див. <http://www.intas.be>). Новий проект — частина програми під назвою «Доступ до наукової літератури через електронну доставку для дослідників країн NIS (нових незалежних держав). Метою проекту є розвиток та впровадження електронної системи доступу до наукової літератури для науковців 11 країн колишнього Радянського Союзу — Вірменії, Азербайджану, Біларусі, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Молдови, Таджикистану, Туркменістану, України та Узбекистану. Проект розпочався в 2003 році та

продовжитись до середини 2005 року. Проектом передбачено оперативний доступ науковців до електронних журналів та баз даних, а також отримання додаткової наукової інформації через систему доставки документів. Всі бібліотеки та наукові інститути в 11 країнах можуть взяти участь в цьому проекті. Проект не розрахований на індивідуальний доступ окремих науковців до електронних ресурсів. Зауважимо, що доступ для бібліотек України — безкоштовний, повністю сплачений INTAS.

За реалізацію проекту в бібліотеках України по проекту відповідає Бібліотека ТІВ/УВ Ганноверу — Німецька Національна Бібліотека Наук та Технологій — у співпраці з Міжнародним інформаційним Центром для бібліотек, видавництва та книжкової торгівлі /Helferich L. P. В. (Берлін-Москва). До новоствореного об'єднання бібліотек може приєднатися будь-яка бібліотека, що має доступ до інтернет та погоджується з умовами ліцензійної угоди від кожного з видавництв. На сьогодні організовано доступ до повнотекстових електронних журналів наступних видавництв:

- **Springer** — через систему SpringerLink забезпечує доступ до повних текстів 470 журналів, здебільшого це природничі науки (медицина, фізика, хімія, біологія, біохімія тощо) та біля 30 — гуманітарні науки.
- **Blackwell Science** через систему *Blackwell Synergy* забезпечує доступ до 278 журналів з колекції STM (наука, техніка, медицина).
- **«Бібліотека Електронних журналів»:** повний доступ до більше 4000 назв відомих журналів різних видавництв. Серед них 383 назв журналів — з економіки, 230 — з біології, 127 — хімії та фармакології, 177- комп'ютерних наук, 276 — проблем освіти, 209 — права, 206 — політології, 180 — соціології, 147 — сільського господарства, 137 — математики, 133- історії, 124 — лінгвістики та літературознавства, 123 — психології, 87 — теології та релігійознавства, 30 — археології, 59 — історії мистецтва, 58 — географії, 55 — геології та інших галузей знань.

Організовано доступ також до таких реферативно-бібліографічних баз даних:

- Zentralblatt Mathematik — наукова бібліографічна база даних з математики — біля 1, 8 млн. анотацій з 2300 журналів та серійних видань
- Medline (на CD-ROM) — база даних з медицини (з необхідною ретроспективою)
- ЕТОС (Електронний покажчик змістів журналів)

У разі відсутності необхідної статті в запропонованих базах, бібліотеки — учасниці проекту можуть також використати сервіс «Електронна доставка документів», замовивши необхідну науковцю публікацію (статтю, патент, матеріали конференції тощо), якщо така є в Технічній Бібліотеці Ганноверу. Пошук в каталозі tiborder — <http://tiborder.gbv.de>. Кількість замовлень від кожної бібліотеки лімітована, залежить від загальної кількості замовлень від України в конкретний період.

Координатором проекту в Україні є наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія». Інформація про проект — на сайті наукової бібліотеки НаУКМА — <http://www.library.ukma.kiev.ua/fonds/magazines.html>

На сьогодні для участі в проекті приєдналися вже 147 бібліотек України з усіх регіонів України: університетські бібліотеки, бібліотеки НДІ НАНУ, обласні універсальні наукові бібліотеки, публічні бібліотеки та ін.

Керівництво бібліотечного консорціуму «Інформатіо» (програма «EIFL в Україні») та інформаційної програми INTAS в Україні працює над розширенням діапазону видів електронних інформаційних ресурсів, веде переговори про підключення нових систем інформаційного сервісу і запрошує до участі в Консорціумі нових членів. Звертатися за ел. поштою на адреси: OVasylyev@yahoo.com, чи segin@irf.kiev.ua, чи library@ukma.kiev.ua.

Література

1. Can Small Businesses Go Online?; By: Bates, Mary Ellen., Searcher, Jan2003, Vol. 11 Issue 1, pl6, 7p, 5bw
2. Lexis Nexis responds to user demands.; By: Jezzard, Helen., Information World Review, Oct2001 Issue 173, p2, 1/3p, 1c
3. Online Services.; Online, Nov/Dec2002, Vol. 26 Issue 6, pl4, 1p
4. Sci-Tech.; Online, Mar/Apr2003, Vol. 27 Issue 2, pl0, 2/3p
5. STN Database Catalog. The World's premier online service for Sci-Tech information/ FIZ Karlsruhe. — 2002
6. Електронні журнали -К. : Британська рада в Україні, 1999 -140с.